

"VALVOJA TALON"

Pienviljelijäemäntien asema ja toimijuus 1920- ja 1930-lukujen pienviljelijälehdistä

Pentti Strömmer

väitöskirjatutkija, Turun yliopisto

Pienviljelijäperheen työnjaon jäljillä

Jotain on varmasti tässä pienviljelyshommassa väärin päin. Kun esitelmiä kuuntelee ja lehtiä lukee, tuntuu siltä kuin ne olisivat aiotut ainoastaan taikka melkein ainoastaan miehiä varten. Voisi pian saada sellaisen käsityksen, että naisen työllä ei ole minkäänlaista merkitystä pienviljelykselle.¹

Näin kirjoitti agronomi Ragni Karlsson Pienviljelijäin Liiton (PL) *Pienviljelijässä* naisten osuudesta pienviljelyksessä. Hän arvioi aivan oikein, että miehet hallitsivat pienviljelyksessä. Karlsson kuitenkin pelkäsi, että tätä miesten ylivaltaa tukivat myös isännät ja pienviljelijäemännät. Hänen mukaansa useilla pienviljelystiloilla karja muodosti lähes ainoan tulonlähteen ja sen hoidosta vastasi talon emäntä tyttäriineen. Karjatalouden tuloilla emäntä hoiti perheelleen ruoan vaatteet ja huvit sekä lasten koulutuksen. Emännän työn merkitystä laajensi ja monipuolisti tilan korkealle kehittyneen pienkarjan- ja puutarhanhoito. Perheen toimeentulo oli näin ollen riippuvainen emännän kyvykkyydestä. Ilman hänen panostaan ei edes kyvykäs isäntä voinut saada työstään täytettä palkkaa.²

Työnjako talonpoikaistaloudessa oli perinteisesti vahvasti sukupuolittunut. Se jakautui keveisiin naisten töihin ja raskaisiin miesten töihin tai naisten tekemiin kotitöihin ja miesten ansiotöihin. Vanhassa talonpoikaistaloudessa molemmat sukupuolet tekivät sekä koti- ja ansiotöitä että raskaita ja keveitä töitä.³ Tutkimuksessa on työnjaon syiksi todettu muun muassa perheen elämän vaihe ja viljelijäväestön asenteet. Viljelijätaustan ja siihen liittyvien asenteiden puuttuminen vaikuttivat töiden ja vallan tasaisempaan jakautumiseen. Pitkän ajan kuluessa muotoutuneet ja käytännöllisiksi koetut tavat ohjasivat työn jakautumista. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että miehet hoitivat pellot, metsät, koneet ja tukihakemukset, naiset puolestaan kodin, karjan ja kirjanpidon.⁴

Pienviljelijä-lehden mukaan nainen antoi leimansa kodille. Kodista saattoi päätellä, millainen emäntä siellä eleli.⁵ Nimimerkki H.L. kirjoitti *Yhteistyössä*, että emäntä on pienen kotinsa hoitaja, miehensä puoliso ja lastensa äiti.⁶ Pienviljelijäemäntä kehitti ja järjesti kotitaloudenhoidon, johon hän käytti noin neljänneksen ajastaan. Maanviljelyn kehittämiseen emännän ajasta kului noin kymmenes-

1. Ragni Karlsson, "Pienviljelijäin emännille," *Pv*, 1.12.1929, 602.

2. Karlsson, "Pienviljelijäin emännille," 602–603.

3. Matti Peltonen, *Talolliset ja torpparit: Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1992), 210.

4. Maarit Sireni, *Tilansa tekijät: Tutkimus emännyydestä ja maatilasta naisen paikkana* (Joensuu: Joensuun yliopisto, 2002), 89–90.

5. "Muutamia yleisiä neuvoja," *Pv*, 15.2.1920, 43.

6. H.L., "Maan hiljaiset," *Yhteistyö*, 1.2.1931, 74.

osa.⁷ Erilaista maailmaa edustavassa kartano-taloudessa oli eroja työnjaossa. Emäntä johti koti- ja karjataloutta ja isäntä vastasi pelloista ja metsistä.⁸ Emäntä loi kodin ja sen ilmapiirin, mutta koti ja isäntä määrittivät häntä. Pienviljelijäemäntä oli pienviljelystilalla ja sen lähipiirissä isännän ohella työskentelevä naispuolinen henkilö, jonka pääasiallinen tehtävä oli hoitaa koti ja siihen liittyvät tehtävät. Käytän tässä artikkelissa tutkimuskohteistani käsitettä pienviljelijäemäntä.

Kotitöiden ohella emännällä oli toinen tärkeä tehtävä. Karlsson kirjoitti: ”Mutta pienviljelijän emännän ei pidä olla ainoastaan miehensä työtoverin yhteisissä toiminnaissa vaan myös äiti ja *nainen*. Hänen pitää kasvattaa lapsiaan kunnon ihmisiksi ja tehdä pienviljelystilasta *koti* itselleen ja omaisilleen.”⁹ Karlssonin sitaatti ilmentää artikkelini tutkimusasetelmaa. Tutkin sitä, millaisena emäntien rooli näytettyä pienviljelijäjärjestöjen lehdissä 1920- ja 1930-luvuilla. Kysyn, millainen rooli emännällä oli pienviljelyksessä isännän rinnalla tilan töissä, äitinä lasten kasvattajana ja vaimona huolehtimassa kodista. *Pienviljelijä* alkoi ilmestyä säännöllisesti vuoden 1920 alusta, joten ajankohta on sopiva tutkimuksen aloitukselle. Myöhemmin 1920-luvulla alkoi ilmestyä kilpailevan liiton lehti, *Pienviljelijäin Keskusliiton Tiedonantoja*. Talvisota asettaa luontevan rajan tutkimusajan lopulle.

Maatalous kosketti 1900-luvun alkupuolella suurta osaa ihmisiä. Sitä harjoitettiin suurilla ja pienillä tiloilla, kaupungeissa ja maaseudulla. Siihen kuului uuden kokeilu ja vanhojen perinteiden säilyttäminen. Toisaalta se tuotti elämisen ehdot ja oli toisaalta taloudelliseen

tuottoon ja kasvuun tähtäävä elinkeino. Yhteisöllisestä elämästä alettiin modernisaation myötä siirtyä 1800-luvun lopulla yksityisrittämiseen.¹⁰ Historiantutkijan metodin määrittäminen pitkälehti hänen käytössään olevat aineistot. Useimmiten tutkimusta tehdään kirjoitettuja aineistoja käyttäen, jolloin käytetty metodi on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tarkastelussa henkilöt voidaan luokitella erilaisiin ryhmiin. Tällöin voidaan käsitteinä käyttää esimerkiksi keskiluokkaa, anarkisteja tai ympäristönsuojelijoita.¹¹ Käsitteenä voi myös olla pienviljelijäemäntä, kuten tässä tutkimuksessa.

Lähteinä pienviljelijäjärjestöjen lehdet

Torppareista tuli pienviljelijöitä ja heidän asiaansa alkoi ajaa kaksi pienviljelijäjärjestöä, jotka lehdissään välittivät tietoa pienviljelijöille sopivista maatalouden harjoittamiseen liittyvistä asioista. Kirjoitukset antoivat ohjeita ja neuvoja sekä kodin sisällä toimimiseen että kodin ulkopuolisista tehtävistä suoriutumiseen. Kirjoitukset pohtivat naisen ja emännän asemaan liittyviä kysymyksiä. Ohjeet ja neuvot liittyivät kodinhoitoon, kasvatukseseen, karjatalouteen, puutarhanhoitoon ja yleensä maatalouden töihin. Lehdissä emäntiä ja tyttäriä kehoitettiin osallistumaan kodin ulkopuolisiin harrastuksiin, erilaisille opintokursseille ja yhdistystoimintaan. Keskityn pienviljelijäjärjestöjen lehdissä 1920- ja 1930-luvulla julkaistuihin kirjoituksiin, joissa käsitellään emäntien ja tytärten, asemaa ja tehtäviä pienviljelijätaloudessa. Aineiston kokonaissivumäärä on 13 750

7. Elli Saurio, *Maalaisemännän ajankäyttö suhteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen* (Helsinki: WSOY, 1947), 80, 88.
8. Elsa Hietala, ”Kartanot ja maatalouden muutos Wirzenius-Wegelius-suvun kirjeissä 1850–1910” (Väitöskirja, Turun yliopisto, 2024), 114.
9. Karlsson, ”Pienviljelijäin emännille,” 602.
10. Hietala, ”Kartanot ja maatalouden,” 23.
11. Marjatta Hietala, ”Mitä tutkia ja miten,” teoksessa *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*, toim. Sari Autio, Sari Katajala-Peltomaa & Ville Vuolanto (Tampere: Vastapaino, 2001), 23–24.

sivua, josta aiheeseeni liittyviä hakuja on esimerkiksi emäntä-sanalla 1327 sivua (9,65 %).¹²

Artikkelin keskeiset lähteet ovat kaksi Kansalliskirjaston Digi-palvelusta löytyvää pienviljelijäjärjestöjen aikakauslehteä, PL:n *Pienviljelijä* sekä Pienviljelijäin Keskusliiton (PK) *Pienviljelijäin Keskusliiton Tiedonantoja* (vuodesta 1928 alkaen *Yhteistyö*).¹³ *Pienviljelijä* mainostettiin ammattilehtenä, joka oli tarpeellinen maalaisväestölle.¹⁴ Lehti oli sosiaalidemokraattisen puolueen linjoilla ja katsoi puolueen avajan parhaiten suomalaisten pienviljelijäin etua. Lehti halusi olla yhdysside maanviljelysalalla toimiville ja kiinnittää huomion maatalouden eri aloihin, erityisesti pienviljelijöille sopiviin viljelysmuotoihin, karjanhoitoon ja puutarhaviljelykseen. Se tarjosi pienviljelijäin emännille suunnattuja käytännöllisiä ohjeita eri aloilta.¹⁵ *Pienviljelijäin Keskusliiton Tiedonantoja* oli puolestaan järjestötoiminnallinen julkaisu, jonka sisällön käsitteli ensin pienviljelijäyhdistyksen johtokunta. Sen keskiössä olivat järjestötoimintauutiset. Vaikka lehden sisältö monipuolistui vähitellen, se vakiintui toimihenkilöille ohjausta ja opastusta antavaksi, innoittajaksi ja herättäjäksi.¹⁶

Lehtiä analysoimalla on mahdollista luoda uudenlainen kuva naisen asemasta 1900-luvun alkuvuosikymmenten suomalaisessa maalaisyhy-

teiskunnassa. Anne Ollila on todennut Martta-järjestön lehtien¹⁷ kertovan siitä, miten järjestön johtohenkilöiden ajatukset ja pyrkimykset ilmenivät ”kansannaisten” kouluttamisessa.¹⁸ Pienviljelijäjärjestöjen lehtien suhteen voi todeta samaa. Alkuaikoina *Pienviljelijään* kirjoittivat muun muassa kansanedustaja Väinö Vuolijoki, toimittaja K. Harvala, asianajaja Otto Vuorio, liiton sihteeri E. Lammintausta sekä liiton toimitsija Emil Saarinen. PK:n lehteen kirjoittivat muun muassa kotitalousopettaja Maiju Gebhard ja päätoimittaja S. S. Aittoniemi.¹⁹ Lehtien kirjoittajina toimivat siis järjestöjen palveluksessa olleet henkilöt ja avustajina maatalouden asiantuntijat, jotka olivat yleensä miehiä. Lehdet oli suunnattu pienviljelijöille ja emännille.

Aiempi tutkimus

Hannes Gebhardin teos *Pienviljelys Pohjoismaissa* (1922) esittelee maatalouden kehityksen suuntaviivoja Skandinavian maissa ja erityisesti pienviljelyksen osuutta siihen. Gebhard vertaili teoksessaan Suomea ja muita Pohjoismaita etsien keinoja ohjata pienviljelyksen edistyspyrkimyksiä. Hän pyrki parantamaan pienviljelijäluokan asemaa nojaamalla kokemuksiin Skandinavian maissa. Gebhardin mukaan pienviljelyksellä oli sekä kansantaloudellista että yksityistaloudellista merkitystä.²⁰

12. Hakusanoilla ”emännät” ja ”tyttäret” löytyi 283 sivua (2,06 %) vuosilta 1927–1939 esiintymistiheyden vaihdellessa 12–31 kerran välillä vuosittain. Hakusanalla ”emäntä” löytyi 1 327 sivua (9,65 %) vuosilta 1924–1939 (22–135 esiintymää vuodessa). Hakusanalla ”tyttäret” löytyi 450 sivua (3,27 %) vuosilta 1925–1939 (16–53 esiintymää vuodessa). Sana ”vaimo” mainittiin 204 sivulla (1,48 %) ja ”äiti” 356 sivulla (2,59 %). Hakusanan ”emäntä” painotus kohdistuu vuosille 1927–1939.

13. ”Nimenmuutos,” *Yhteistyö*, 1.3.1928, 70–71.

14. ”Pienviljelijän irtonaisnumeroiden myynti,” *Pv*, 15.11.1920, 308.

15. ”Pienviljelijä 1920,” *Pv*, 15.1.1920, 3.

16. Nimenmuutos, 70–71.

17. *Emäntälehti ja Husmodern*.

18. Anne Ollila, *Suomen kotien päivä valkenee...: Martta-järjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1993), 14.

19. K.A.J., ”Pienviljelijä-lehteä levittämään,” *Pv*, 15.12.1921, 390; Maiju Gebhard, ”Emännät kokouksiin ja keskustelemaan emännille kuuluvista asioista,” *Pienviljelijöin Keskusliiton Tiedonantaja*, 1.11.1927, 175–177; S.S. Aittoniemi, ”Työn juhla,” *Yhteistyö*, 1.6.1933, 179–184.

20. Hannes Gebhard, *Pienviljelys Pohjoismaissa* (Helsinki: Otava, 1922).

J. E. Sunilan toimittama kaksiosainen teos *Suomen maatalous* (1922) on puolestaan yli tuhatsivuisena katsaus maatalouteen Suomes-
sa. Sen toisessa osassa Laura Harmaja tarkas-
telee kotitalouden merkitystä taloudelliselta,
terveydelliseltä ja siveydelliseltä sekä henkisel-
tä kannalta.²¹ Elli Saurio on puolestaan käsi-
tellyt maalaisemäntien ajankäyttöä työssä ja
sen ulkopuolella, kun taas Arvo Santonen on
kiinnittänyt huomiota pienviljelijäin järjes-
täytymiseen ja pienviljelijäjärjestöjen aseman
vakiintumiseen maassamme.²² Käytän Geb-
hardin teosta lähteenä, kun kytken aihetta
pohjoismaisiin näkökulmiin ja nojaan Harma-
jan teokseen, kun valottaessani kotitalouden
merkitystä tutkimallani ajanjaksolla. Saurion
teos käsittelee tilastollisesti maalaisemännän
toimintaa ja on siten auttanut minua hah-
mottamaan työhön käytettyä aikaa maatilalla.
Santosen tutkimus on sen sijaan selkeyttänyt
tutkimieni pienviljelijäjärjestöjen asemaa ja
toimintaa.

Se, miten naiset kokivat maatilaa, on Maa-
rit Sirenin mukaan kiinnostava tutkimuskoh-
de, koska viljelijäväestöä on usein tarkasteltu
vain miesten näkökulmasta.²³ Pirjo Siiskonen
on etsinyt vastausta siihen, miten maatilaa
emännän ja isännän toimintatavat ja roolit
ovat yhteydessä tilakohtaisiin ja muihin ulkoi-

siin tekijöihin ja miten ne ovat muuttuneet
maatalouden uudistumisen myötä.²⁴ Sirenin
ja Siiskosen teokset käsittelevät tutkimukseni
kannalta hyödyllisellä tavalla emännän asemaa
ja toimijuutta maatilalla.

Leena Laineen ja Pirjo Markkolan toimit-
tama *Tuntematon työläisnainen* (1989) on en-
simmäinen tutkimukseen perustuva teos suo-
malaisten työläisnaisten historiasta. Siihen
sisältyvä Pirjo Markkolan artikkeli *Maaseudun
työläisvaimot* pureutuu maatyöläisperhei-
den elinoloihin ja vaimojen ansaintamah-
dollisuuksiin maaseudulla.²⁵ Artikkelin antaa
mahdollisuuden pohtia sitä, kuinka suuri osa
kodin ulkopuolella olevasta työstä oli pienvil-
jelijäemäntien tekemää. Jan Löfströmin teos
Sukupuoliero agraarikulttuurissa (1999) paneu-
tuu siihen, miten mieheys ja naisuus, miehe-
nä ja naisena oleminen sekä miehen ja naisen
ero hahmotettiin suomalaisessa maaseutuyh-
teiskunnassa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun
alkupuolella.²⁶

Silvastin mukaan tilan työt tehdään perhe-
viljelmällä oman perheen voimin ja paikallises-
ti johdetusti. Kotitalous ja elinkeino sulautu-
vat perheviljelmällä yhteen niin, että perhe on
mahdollista määritellä sekä kulutusyksiköksi
että osin myös tuotantoyksiköksi.²⁷ Östma-
nin tutkimus osoittaa, että maatalous muuttui

21. J. E. Sunila, *Suomen maatalous*, vol. 1–2 (Porvoo: WSOY, 1922).

22. Saurio, *Maalaisemännän ajankäyttö*; Arvo Santonen, *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa: Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1971).

23. Sireni. *Tilansa tekijät*.

24. Pirjo Siiskonen, *Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenäikaistessa: Tutkimus maatilaa emännän ja isännän muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna* (Mikkeli: Helsingin yliopisto, 1990); Tiina Silvasti on tutkinut Euroopan Unioniin liittymisen jälkeistä viljelijöiden kokemaa elämäntavanmuutosta. Tiina Silvasti, *Maatilan varjossa: Rakennemuutoksen anatomiaa* (Helsinki: Helsingin yliopisto, 2010); Ann-Catrin Östmanin on tutkinut pohjalaisten naisten ja miesten maataloustyötä. Ann-Catrin Östman, *Mjölck och jord: Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbruksambälle ca 1870–1940* (Åbo: Åbo Akademi, 2000); Ruotsalaisessa tutkimuksessa Mats Morell on käsitellyt maataloutta teollisessa yhteiskunnassa 1870–1945. Janken Myrdal & Mats Morell (toim.), *The Agrarian History of Sweden: From 4000 BC to AD 2000* (Lund: Nordic Academic Press, 2011).

25. Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.), *Tuntematon työläisnainen* (Tampere: Vastapaino, 1989).

26. Jan Löfström, *Sukupuoliero agraarikulttuurissa: 'Se nyt vaan on semmonen'* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999).

27. Silvasti, *Maatilan varjossa*, 8.

1900-luvun alussa perhekeskeisemmäksi. Perheenjäsenet hoitivat yhdessä talon työt. Samalla perinteiset ruokakunnat kutistuivat perheviljelmiksi ja sukupuolen mukainen työnjako muuttui, mikä mahdollisti miesten poissaolon tiloilta ja monipuolisti elinkeinon.²⁸

Pientilojen työnjako

Vuosisadan vaihteen polttava ongelma maaseudulla, torpparikysymys, ratkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1918 lailla vuokra-alueiden lunastamisesta. Laki koski aluksi yksityisillä mailla olleita torppia, mäkitupia ja lampuoteja, mutta laajeni 1920-luvulla koskemaan seurakuntien virkatalojen vuokra-alueita sekä kruunun metsätorppien ja kalastajatorppien lunastusta.²⁹ Maanlunastuslakien perusteella itsenäistyi noin 47 000 torppaa ja 46 000 mäkitupaa. Lex Kalliosta muokatun vuoden 1936 asutuslain perusteella muodostettiin vielä noin 27 000 viljelystilaa. Valtion avustuksella lukuisat työläisperheet saivat oman asuntotontin ja pienen puutarhan.³⁰

Entisistä torppareista tuli vuoden 1918 jälkeen täysivaltaisia maanomistajia. Torpparit olivat olleet pääasiassa työväenliikkeen kan-

nattajia, mutta pienviljelijöinä osa heistä alkoi etäännyä siitä ja korostaa pienviljelijäidentiteettiään. Pienviljelijät asettuivat ”yhteiskuntaa säilyttävien voimien” joukkoon. Tämä paransi sovittelupyrkimyksiä talollisten keskuudessa, jotka esittivät tuottajayhteistyötä ja rivien tiivistämistä maalaisliittolaiselta pohjalta. Talollisten ja pienviljelijöiden lähestyminen alkoi jo 1920-luvulla ja vahvistui seuraavalla vuosikymmenellä. Sosiaalidemokraattien piirissä pientilallisten aseman muutos vahvisti selkeää politiikkakäsitystä, jonka vuoden 1918 voittajat saattoivat hyväksyä. Muutos heikensi työväenyhdistyksiä ja vahvisti edustuksellista politiikkaa.³¹ Pientilallisen elämästä poistui epävarmuustekijöitä, ja tulevan suunnittelu mahdollistui aiempaa paremmin. Taloudellisiin olosuhteisiin tuli uudenlaista luottamusta. Torppareita oli vaivannut epävarmuus tulevasta, mutta uudessa tilanteessa, häätöuhan poistuessa, pienen maatilkun omistaminen toi turvallisuudentunnetta.³²

Pienviljelijät voi määritellä uudeksi väestönosaksi, joka syntyi torpparivapautuksen yhteydessä 1920-luvulla. He olivat maanviljelijöitä, joilla oli pieni peltoala.³³ Perinteisen tul-

28. Ann-Catrin Östman, ”Mekanisoinnin ensimmäinen aalto,” teoksessa *Suomen maatalouden historia*, toim. Matti Peltonen (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004), 74.

29. Matti Lackman, *Taistelu talonpojasta: Suomen kommunistisen puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaissiikkeisiin 1918–1939* (Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, 1985), 26. Lex Kallio 1924 pyrki takaamaan tilattomille maata ja Lex Pulkkinen 1925 palautti puutavarayhtiöiden hankkimat maatalouskiinteistöt asutustarkoitukseen. Lackman, *Taistelu talonpojasta*, 26.

30. Pentti Virrankoski, *Suomen historia*, vol. 1–2. (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009), 798–99; Normaalisti lunastettavan alueen peltopinta-alan yläraja oli 10 ha ja lunastus suoritettiin valtion rahoituksella. Lunastushinta määrytyi vuoden 1914 hintatason mukaan. Santonen on käyttänyt maanmittaus- asutustilastoa lunastuksen vaikutusten selvittämiseen. Tilaston mukaan vuosina 1919–1940 lunastettiin 122 324 torppaa, mäkitupaa ja lampuotia. Torppien keskimääräinen viljelty maa-alue oli 4,8 ha, viljelyskelpoinen maa 2,5 ha, ja muuta maata heillä oli keskimäärin 11,4 ha, eli yhteensä keskimäärin 18,7 ha. Santonen, *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys*, 113–15; Vihola mainitsee torppien viljelyksi maa-alueeksi ja viljelykelpoiseksi maaksi samat hehtaariluvut kuin Santonen. Teppo Vihola, ”Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa,” teoksessa *Suomen maatalouden historia*, vol. 2, *Kasvun ja kriisin aika 1870-luvulta 1950-luvulle*, toim. Matti Peltonen (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004), 357.

31. Risto Alapuro, *Suomen synti* (Porvoo: WSOY, 1995), 309–10.

32. Anna Warsell, ”Entisten torppareiden hyvinvoinninkokemus 1920-luvun Ruovedellä,” *Väki voimakas*, 36 (2023), 78.

33. Esa Ruuskanen, *Viholliskuvien ja viranomaisiin vetoamalla vaiennetut työväentalot: Kuinka Pohjois-Savon Lapuan liike sai nimensiehet ja maaherran sulkemaan 59 kommunistista työväentaloa Pohjois-Savossa vuosina 1930–1932* (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2006), 35.

kinnan mukaisesti isäntä edustaa vahvaa valtaa ja maskuliinista voimaa. Tilansa herrana hän johtaa toimintaa ja vastaa miehille määritellyistä töistä. Isännällä on usein viimeinen sana tilan asioihin. Emäntä on isännän vaimo, jonka vastuulla on naisille määritellyt työt. Tilalla hän on naisille määritellyn areenan johtaja, ja sellaisena häntä arvostetaan.³⁴

Missä määrin tällainen sukupuoleen sidottu työnjako oli todellisuutta 1920–1930-luvuilla? Riitta Oittinen on todennut kaskujen, sananlaskujen ja tarinoiden tukevan käsitystä siitä, että työt jakautuivat naisten ja miesten tehtäviin. Sukupuolijaon rikkominen oli sen sijaan epätavallisuuden merkki. Naismaisia miehiä paheksuttiin, ja miesmäisiä naisia kuvattiin sekä roteviksi, vahvoiksi ja suuriksi että tappeleviksi, kiroileviksi, juopotteleviksi ja tupakoiviksi. Naisille tarkoitettujen töiden sijaan he tekivät taidokkaita puu- ja metallitöitä. Epätavallisten naisten osalta asenne oli joustavampi kuin vastaavasti epätavallisten miesten suhteen. Tällaisia naisia kohtaan osoitettiin ihailua.³⁵

Maatalouskulttuurin sisällä oli hierarkia, jossa naiseus nähtiin mieheyttä vähempiarvoisena. Samalla sukupuoliero otettiin ikään kuin annettuna. Sitä piti yllä jokainen aiempaa toistava teko.³⁶ Tämä kertoo siitä, että mieheyden ja naiseuden symboliset rajat ovat kulttuurillisia ja sosiaalisia ja että niitä ei ole mielletty kaikkina aikoina ja kaikkialla samalla lailla.³⁷ Poikkeusroolit ovat mahdollisia. Uudenaikaisessa maataloudessa oli sekä poikamiesisäntiä että itsenäisiä naisviljelijöitä. Maatalousyrittäjän ammattia oli mahdollista harjoittaa ilman puolisoa.³⁸ Emännän rooli saattoi olla jotain muutakin, kuin mitä perinteisesti on ajateltu.

Pienviljelijöiden keskusliiton kiertävä konsulentti Hilja Lahti neuvomassa pienviljelijöitä Viljo Salenin uudistilalla Pyhärannassa vuonna 1926.

Kuva: Viljo Hannula / Museovirasto, CC BY 4.0.

Emäntä saattoi esimerkiksi tehdä miehiseksi kuvattuja töitä tai hallita koko tilaa yksin.

Aineistonani olevissa lehdissä keskusteltiin työnjaosta pienviljelijäperheissä. *Pienviljelijässä* nimimerkki R.K. halusi totuttaa pojat ja nuoret miehet tekemään naisten töitä. ”Ja jos lisäksi pojat tottuvat tekemään kaikenlaisia töitä, myös n.k. naisten töitä, silloin he eivät isoina halveksi naisen tehtävää kodissa, vaan

34. Silvasti, *Maatilan varjossa*, 205.

35. Riitta Oittinen, ”Ompelusta ennen tehdastyötä,” teoksessa *Suomalaisen työn historia: Korvesta konttoriin*, toim. Raimo Parikka (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999), 54–55.

36. Anne Ollila, ”Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä,” teoksessa *Kulttuurihistoria: Johdatus tutkimukseen*, toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001), 87–88.

37. Löfström, *Sukupuoliero agraarikulttuurissa*, 10.

38. Siiskonen, *Emännän ja isännän*, 119.

ovat valmiita henkilökohtaisesti auttamaan äitiään ja vaimoan silloin kun tarvis vaatii.”³⁹ Naisten työ oli monipuolista ja raskasta. Jos poika oppi jo nuorena tekemään monipuolisesti tilan töitä, hän pystyi luonnostaan auttamaan äitiään ja olemaan hyödyksi vaimolleen tilanhoidossa.

Maatalouden talonpitoon osallistuivat miehet, naiset, nuoret ja vanhat. Taloudellinen toimintayksikkö muodostui talonpoikaisyhteisössä avioliitosta, perheestä ja työstä. Henkilön asema talossa riippui siitä, mitä tehtäviä ja millainen rooli hänellä oli. Lasten edellytettiin osallistuvan työntekoon. Naisten työt liittyivät kotitalouteen, karjanhoitoon sekä lasten ja vanhusten hoitoon. Miehet hoitivat ulkotyöt. Yhteisiä töitä olivat heinänteko ja elonkorjuu. Mies liikkui töiden merkeissä tilan ulkopuolella, ja nainen teki päivittäiset työnsä kotipiirissä. Naiset osallistuivat heinänteon ja elonkorjuun yhteydessä kauempanakin talosta tehtäviin töihin. Lapset paimensivat karjaa ja osallistuivat kotitalouden töihin. Pojat tekivät aluksi naisten askareita ja siirtyivät myöhemmin oikeina pidettyihin miesten töihin. Vanhemmat miehet saattoivat hoitaa lapsia ja osallistua kotitaloustöihin. Käytännössä miehet ja naiset tekivät usein samoja töitä. Naisille normatiivisten työrajojen ylittäminen oli helpompaa.⁴⁰ Miehet kokivat erityisesti navettatyöt epämiehekkäiksi. Miehen osallistuminen navettatöihin oli tietynlainen arvovaltakäsymys naiselle.⁴¹

Kolmikymmenluvun lopulla maaseudulla nousi esiin vaatimus työnjaon uudelleenmää-

rittelystä. Miehiä vaadittiin enenevässä määrin osallistumaan karjanhoitoon. Perusteluna oli maaseudun naispuolisten työntekijöiden puute ja kohtuuton työnjako.⁴² *Pienviljelijässä* nimimerkki R.K. totesi ”Tultuaan isommiksi voivat pojat myös auttaa navetassa, luoda lannan, harjata lehmät jne. suuressa merkityksessä olisi, että he oppisivat myös lypsämään.”⁴³ *Yhteistyö* kirjoitti miesten osallistumisesta karjanhoitokursseille. Kurssien osallistujat olivat enimmäkseen nuoria naisia, jotka tulevina vuosina toimisivat emäntinä tilallaan. Joillakin kursseilla oli ollut mukana innostuneita isäntiä ja nuoria poikia. Nimimerkki totesikin, että jos isännän askel sai pellon kasvamaan, niin hänen karjainnostuksensa sai lehmät lypsämään.⁴⁴ Miehiä ja poikia haluttiin innostaa karjanhoitoon. Lypsäminen ei ollut vain naisten oikeus, vaan miehetkin saattoivat tehdä sitä.

Naisten tekemiin töihin pellolla ja kotona vaikuttivat tilan koko, tuotannon painopiste sekä sukupuolten välisen työnjaon paikalliset perinteet. Töihin tarvittiin koko talon työväki. Vauraampien talojen emännille ulkotyöt olivat kuitenkin sopimattomia. Naisten välinen työnjako oli 1900-luvun alkupuolella si-doksissa yhteiskunnalliseen asemaan. Taustalla vaikutti kotitalousideologia, jonka mukaisesti naisen rooli oli työskennellä kotitaloudessa.⁴⁵ Sukupuolisidonnaisuuden merkitystä vähensi se, että molempien sukupuolien työpanos oli elintärkeä tilan toimentulon kannalta. Toisaalta suomalaisen maatalouden luonne pienviljelyksenä ei mahdollistanut tarkkaa työnjakoa,

39. R.K. ”Äidit, opettakaa poikanne antamaan arvoa naisenkin työlle,” *Pv*, 1.3.1937, 84–85.

40. Östman, ”Mekanisoinnin ensimmäinen,” 58–61; Hietala on osoittanut, miten emännät opettelivat tekemään erilaisia töitä ja johtamaan kotitaloutta. Isäntäväen rooli oli usein aktiivinen maatalouden hoidossa. Kartanon työnjohtaja toimi esimerkkinä muille työntekijöille. Taloudenhoitaja puolestaan toimi välimaastossa isäntäväen ja palvelusväen suhteen välittämällä tietoa. Hietala, ”Kartanot ja maatalouden,” 111–112, 117, 175, 183.

41. Östman, ”Mekanisoinnin ensimmäinen,” 61.

42. Ollila, *Suomen kotien*, 118.

43. R.K. ”Äidit, opettakaa,” 85.

44. ”Karjanhoitokurssit,” *Yhteistyö*, 1.10.1933, 257.

45. Östman, ”Mekanisoinnin ensimmäinen,” 65–66.

Valtakunnallisen pienviljelijäretkeilyn osanottajia vuonna 1934. Oikeassa laidassa Maiju Gebhard.
Kuva: Museovirasto, CC BY 4.0.

joten naisten vastuulle jäi monenlaisia töitä, jotka miellettiin selkeästi miesten töiksi.⁴⁶

Kriisiaikoina työnjaon merkitys väheni. Nimimerkki V.M. kirjoitti *Pienviljelijässä* talvisodan aikaan:

Pientilalla onkin paljon sellaisia töitä, että naiset voivat suorittaa niitä aivan yhtä hyvin kuin miehetkin, vaikka ne onkin tähän asti luettu ”miesten töiksi” ja tytärtä pidetty vähän miesmäisenä, jos hän on näitä töitä suorittanut. Sanottakoon tässä, että tarkka työnjako miesten ja naisten töiden välillä on pientiloilla tavallisinakin aikoina pahasta. Nyt tähän jakoon ei ole mitään syytä. Tehdään kaikkia töitä joihin pystytään.⁴⁷

Kirjoittajan mukaan työnjaon oli pakko muuttua sodan aikana, koska miehet olivat rintamalla. Samalla hän kuitenkin muistutti, ettei

sukupuolittuneeseen työnjakoon ollut tarvetta tavallisinakaan aikoina, sillä molemmat osapuolet tekivät kaikkia töitä kykynsä mukaan.

Pienviljelijäemännän erilaiset roolit

Pienviljelijäperheen kotitalouskurssille osallistunut tytär kiteytti vuonna 1930 kurssilta saadun opin seuraavasti: ”Taitaviksi kodinhoitajiksi meitä siellä kurseilla kouluutettiin ja sanottiin, että jokaisen naisen tulee olla kykenevä kodinhoitaja, että vasta siinä työssä pääsevät naisen luontaiset hyvät avut oikeuksiinsa.” Kursin opetukseen oli kuulunut ruoanlaittoa, leipomista ja siistimistä.⁴⁸ Naisten oli osattava hoitaa kotia – vasta silloin heidän avunsa pääsivät oikeuksiinsa. Lainaus kuvaa naisen ja

46. Sireni, *Tilansa tekijät*, 159.

47. V.M., ”Missä töissä naiset voivat täyttää miesten paikan?,” *Pv*, 1.12.1939, 336.

48. Liina, ”Tytär, mitä voit tehdä?,” *Yhteistyö*, 1.2.1930, 76.

tulevan emännän päätehtävää, kodinhoitoa. Tässä tehtävässä hän toteutti rooliaan ennen kaikkea äitinä, emäntänä ja vaimona.

Kristiina Pesola on tutkinut *Kotilieden* emännän ja perheen ihannetta 1920-luvulla. Perheenemäntä oli lastenkasvattaja, säästäväinen talouden taitaja, tehokas ja ahkera kodin sydän. Perheenemännän tehtävä oli luoda kodista lämmihenkinen ja houkutteleva pesä, johon mies saattoi tulla ilomielin töiden jälkeen lepäämään. *Kotiliedessä* perheenemännällä viitattiin sekä maalaisemäntiin että kaupunkilaiskodin hoitajiin.⁴⁹ Pesola käyttää esimerkkinä *Kotilieteen* kirjoittaneen nimimerkin ”Vähä-Mattilan emäntä” kuvausta täydellisestä emännästä. Sen mukaan emännällä oli kolme persoonaa. Vanhanajan emäntä hoiti taitavasti osuutensa taloudenpidosta. Hän oli ammattitaitoinen, tarmokas, perinpohjainen, valvova, huolellinen, hellä ja ahkera. Äiti-persoonaa oli puolestaan monilapsinen ja tunsii lasten kasvatukseen liittyvän kasvatusopin ja sielutieteen. Hän piti huolen lastensa vaatetuksesta ja hyvästä käytöksestä. Kolmas persoonaa oli ihminen, joka oli hyväntuulinen ja lukuhaluinen, tutkiva ja eteenpäin pyrkivä. Hänen toimestaan talo, koti ja perhe muodostuivat yhdeksi kokonaisuudeksi, jossa koti oli onnena asukkaille ja suloinen keidas vieraille. Naisen viisaus ei rajoittunut vain kotiin, vaan hän hoiti tarvittaessa kylän ja maakunnan asioita. Isäntä sai osansa valvutuneesta emännästä tämän halutessa keskustella isännän kanssa iltaisin politiikasta. Kyse oli kuvitteellisesta tai jopa yli-inhimillisestä ihan-teesta.⁵⁰

Lasten kasvatuksesta *Pienviljelijässä* todettiin:

He käsittävät, ettei olekaan niin välttämätöntä totella, ja silloin on paljon menetetty. Mutta jos äiti vakaasti ja rauhallisesti selittää, mitä oikein, mikä väärin, ja miksi täytyy tehdä juuri niin kuin äiti tahtoo, niin lapset huomaavat, että äidin tahto on kumminkin paras.⁵¹

Ymmärrys lasten kehitysvaiheista, erityispiirteistä ja tarpeista lisääntyi 1800-luvulla. Lasten kasvatuksessa ei enää riittänyt luontainen taito, vaan lastenkasvatus ja kodinhoito tietellistyivät. Tyttöihin liitetty odotus 1920-luvulla oli äitiys.⁵² Kuuliaisuus vanhempia kohtaan oli tärkeää. Lapsia opetettiin istumaan hiljaa paikallaan aterioilla ja vieraiden aikana. Lapsena olemisen oli jatkuvaa kuuliaisuutta ja vanhempien vastustaminen harvinaista. Luonteenkasvatuksen painotus oli rehellisyydessä, ahkeruudessa ja itsehillinnässä.⁵³

Martta-yhdistyksen johtonaiset hahmottivat naisen roolin selkeästi. Naisen tuli olla ahkera ja toimielias tuhattaituri, joka hallitsi kotia yksinoikeudella. Hän loi kodin hengen ja kasvatti lapset järjestelmällisyyteen, itsehillintään ja hyvään käytökseen.⁵⁴ Lasten oli toteltava äitiään, sillä hän kasvatti heitä ja muokkasi heidän käsityksiään oikeasta ja väärästä. Kasvatuksen tuli tapahtua vakaasti ja rauhallisesti.

Nimimerkki V.M. kirjoitti pienviljelijä-äidin ihanteesta *Pienviljelijä*-lehdessä. ”Samalle naisella on yhdistetty mitä moninaisimmat tehtävät. Hän on äiti, emäntä, palvelija, vieläpä monesti saa toimittaa isännänkin tehtävät.” Kirjoittaja ihmetteli, miten yksi nainen pystyy tekemään kaikki työt kunnialla. Pienviljeli-

49. Kristiina Pesola, ”Kotien ja kansakunnan menestykseksi: Perhe- ja kotitalousaate Kotilieden kotitalouskoulutuskustelussa 1920-luvulla” (Pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto, 2019), 38–39.

50. Pesola, ”Kotien ja kansakunnan,” 40–41; Vähä-Mattilan emäntä, ”Ensiluokkainen maalaisemäntä” *Kotiliesi*, 1.2.1925, 60–61.

51. ”Lasten kasvatuksesta,” *Pv*, 30.11.1920, 323.

52. Pesola, ”Kotien ja kansakunnan,” 18.

53. Kai Häggman, *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1994), 112.

54. Sireni, *Tilansa tekijät*, 162; Ks. Ollila, *Suomen kotien*, 56.

jäemäntä sai äitinä kantaa raskaimman taakan. Hän suoritti työt usein ahtaissa taloudellisissa oloissa ja puutteen alaisena. Vaatimattomaan elämään tottuneena hän oli harvemmin tyytymätön työhönsä.⁵⁵ Nainen oli äidin ja emännän lisäksi palvelija, joka hoiti tarvittaessa isännän tehtävät muiden tehtäviensä ohella. Hän ei valittanut työn paljoutta. Palvelijanrooli erottuu kirjoituksessa uutena tehtävänä.

Nimimerkki H.J. kirjoitti, että pienviljelijäemännän vaativassa tehtävässä tuli omata sielullisten hyveiden lisäksi käytännöllisiä hyveitä. Emäntien ja tyttärien oli hankittava erilaisia tietoja ja taitoja käytännöllisen elämän eri aloilta. Pienimmät ja vähäpätöiset tehtävät oli suoritettava oikein ja huolellisesti. Oli pyrittävä omaamaan mieli, joka halusi joka päivä oppia jotain uutta, saada epäjärjestyksessä olevat asiat järjestykseen ja korjata rikkinäisiä asioita. Itseään naiset saattoivat kehittää pienviljelijäjärjestön kursseilla ja sen toimintaan muuten osallistumalla. Järjestö tarjosi riittävästi hyviä kasvukeinoja, mikäli tahtoa riitti.⁵⁶ PK järjesti emäntäpäiviä, joilla luennoitiin muun muassa karjanhoidosta, pienviljelijäin yhdistystoiminnasta, kotipuutarhan hoidosta ja säilönnästä. PL suositteli Kansanvalistusseuran kirjeopistoa itseopiskeluun. Kirjeopiston kurssitarjonnassa oli muun muassa maanviljelysoppia, karjanhoitoa, kirjanpitoa, kieliä, laskentoa ja kotitaloutta.⁵⁷ Itsensä sivistäminen oli tärkeää.

Yhteistyössä ja *Pienviljelijässä* kirjoitettiin kuvainnollisesti siitä, että jokaisella pienviljelijäemännällä oli oma peltosarkansa, jota oli kynnättävä ja kylvettävä ahkerasti. Se oli laajempi kuin tilan pellot yhteensä. Peltosarkaan kuuluivat taloustehtävät, lastenhoito, karjanhoito ja kaikki kättä tarvitsevat työt. Työ oli kovaa, kysyi kärsivällisyyttä ja oli yksinäistä. Emäntä nousi aamulla ensimmäisenä ylös ja pääsi illalla viimeisenä levolle. Lasten ollessa pieniä työ jatkui usein yölläkin. Emäntiä, jotka tunsivat itsensä masentuneiksi ja joiden elämänilo alkoi hävitä, kirjoittajat kannustivat olemaan masentumatta ja etsimään ilonaiheita synkkyyteen ja toivottomuuteen. Tulevaisuudessa koittaisi aika, jolloin heidän työnsä saisi siunauksen. Sielun ja sydämen tuli olla avoin kehitykselle sekä kaikelle hyvälle ja kauniille. Molemmissa kirjoituksissa kehoitettiin osallistumaan paikallisjärjestöjen toimintaan, jotta emäntä saisi uusia virikkeitä tilansa hoidossa.⁵⁸

Paikallisjärjestöt järjestivät emännille, vaimoille ja äideille muun muassa ruoanlaittokursseja, painottivat luonnon tuotteiden keruun merkitystä ja opastivat voin tekoon kotona. Ruoanlaittokurssit kuuluivat molempien keskusjärjestöjen ohjelmaan, ja niille osallistuivat emännät ja tyttäret. Kurssit lisäsivät emäntien ja tyttärien kotitaloustietoja ja -taitoja.⁵⁹ H.J. totesi *Yhteistyössä*, että emäntä saattoi säästää ruokataloudessa puutarhaa mo-

55. V.M., "Pienviljelijäin emännät äiteinä," *Pv*, 1.5.1932, 113.

56. H.J., "Pienviljelijäemännän tehtävistä ja hänelle tarjona olevista tilaisuuksista itsensä kehittämiseen," *Yhteistyö*, 1.11.1931, 344–345.

57. "Pienviljelijäin Keskusliiton toiset emäntäpäivät Orimattilassa syyskyn 3–5 päivinä," *Yhteistyö*, 1.10.1928, 186–189; "Itsekseen opiskelijain työkausi alkaa," *Pv*, 1.9.1924, 269.

58. Kaisu Autio, "Pienviljelijäemännän peltosarka," *Yhteistyö*, 1.12.1931, 379–380; "Pienviljelijäemännät ja heidän tehtävänsä," *Pv*, 1.10.1937, 309–310; *Yhteistyössä* julkaistu Kaisu Aution kirjoitus on vuodelta 1931. *Pienviljelijässä* ollut kirjoitus perustui puolestaan lokakuussa 1937 Otalammen pienviljelijäosaston naistoimikunnan järjestämillä naisten luontopäivillä pidettyyn esitelmään ja siinä ei ole mainittu kirjoittajaa. Molemmissa kirjoituksissa on käsitelty emännän peltosarkaa, masentuneisuutta ja elämäniloa sanasta sanaan samalla lailla. Mahdollisesti jälkimmäinen kirjoitus on saanut virikkeitä aiemmasta.

59. "Pienviljelijäin yhdistyksen toimintaohjelmat," *Pv*, 15.5.1924, 43; "Ruuvalmistuskurssit," *Pienviljelijäin keskusliiton tiedonantaja*, 5.9.1924, 58–59; Maria Marjanen, "Marjaan-hei," *Pv*, 1.8.1926, 297; K.L., "Maalaisvoim valmistuksesta," *Pv*, 1.11.1924, 335.

nipuolistamalla. Puutarhatuotteita oli mahdollista käyttää muiden kotimaisten raaka-aineiden lisänä. Säästäminen oli mahdollista jättämällä ulkomaiset herkut ostamatta ja ompelemalla itse perheen vaatteet. Mikäli ommeltavaa oli paljon, emäntä saattoi palkata toimeen apulaisen.⁶⁰ Emäntien tehtävissä saattoi olla suuria tilakohtaisia eroja. Suurtilojen emännät saattoivat valita tehtävänsä ja teettää raskaat ulkotyöt palvelijoilla. Pientilan emännällä ei puolestaan ollut tällaista mahdollisuutta ennen miniän tuloa taloon.⁶¹

Pienviljelijän nimimerkki M. M:nen osallistui hänkin emäntien koulutuskeskusteluun. Hänen mukaansa emännän tehtäväkenttä oli laaja: kotitalous, karjanhoito, puutarhanhoito ja useasti peltotyötkin. Työn laajuus aiheutti sen, että erityisesti kotitalous tuli hoidetuksi huonosti. Maatalous kehittyi nopeasti ja sai huomiota. Kotitalous katsottiin välttämättömäksi pahaksi, jonka hoitamiseen ei kannattanut tuhlaa aikaa. Isäntä oli pieni tiedemies pellollaan ja navetassaan ja tiesi ravinto-opillisesti oikeat tavat karjansa suhteen. Emäntä ei sen sijaan välttämättä tiennyt, oliko hänen perheelleen valmistamansa ruoka ravinto-opillisesti oikein tehtyä. Isäntä osasi tehdä kannattavuuslaskelmia tilansa asioista, mutta emännälle suurisuuntaiset talouslaskelmat saattoivat olla riittävän ammattitaidon puuttuessa vaikeita.⁶² Pienviljelijäin keskusjärjestöjen palveluksessa oli konsulentteja, joita paikallisjärjestöt käyttivät jäsentensä ohjauksessa. Ohjausta voi pitää yrityksenä vahvistaa maalaisnaisen asemaa ja uudistaa työn sukupuolijakoa. Naiset tarvitsivat opetusta esimerkiksi maito-

talouteen, mutta samaan aikaan heillä oli oltava aikaa hoitaa muutkin kotityöt.⁶³

Kotitalouden tieteellistyminen

Miina Sillanpää kirjoitti *Pienviljelijässä* kotitalouden säästökohteista, joita oli niin ruokataloudessa, vaatteiden hoidossa kuin huoneiden lämmityksessä. Hän katsoi, että kotitalousopetus oli ”sitä suurinta säästäväisyyttä ja pysyvää säästämistä, joka soveltuu kaikkiin koteihin ja kaikille kansankerroksille.”⁶⁴ Sillanpään kirjoituksen voi nähdä osana Suomeen tullutta kotitaloustiedettä ja sen suomalaista muotoa. Kotitalousopetus oli tärkeää ja säästäminen hyvän taloudenpidon ytimessä. Vaikka vaatteita ei tarvinnut valmistaa kotona, niiden hoidon ja kunnostuksen saattoi tehdä emäntä itse.

Kotitaloustiede syntyi 1800-luvun lopun Yhdysvalloissa teollistumisen vanavedessä. Teollistumisen myötä perheenemännän työ muuttui, ja hänen perinteisesti hallitsemansa taidot menettivät merkitystään. Tehtaat valmistivat kankaita, vaatteita ja elintarvikkeita, joten emännän ei enää tarvinnut valmistaa niitä kotona. Kotitaloustieteen tieteellistämisen oli yksi ratkaisu ongelmaan. Naiset haluttiin tutkimaan kotitalouttaan esittämällä uusia kysymyksiä ja hoitamaan taloudenpitoaan tieteellisesti.⁶⁵ Laajemmin kotitalousideologia yhdisti kotitalouteen terveydellisiä, sosiaalisia, kasvatuksellisia, eettisiä sekä asumiseen ja hyvinvointiin liittyviä käsitteitä. Suppeammin se merkitsi kansanvalistuksen lisäksi perheenemännyyttä ammattina ja rationalisointia työtahokkuutena.⁶⁶

60. H.J., ”Pienviljelijäemännän tehtävistä,” 344.

61. Ollila, *Suomen kotien*, 125.

62. M.M:nen, ”Pienviljelijäin tyttäret kotitalouskouluun,” *Pv*, 1.4.1927, 142.

63. Pirjo Markkola & Ann-Catrin Östman, ”Guardians of the Land?: Smallholders Living Their Nation in Interwar Finland,” teoksessa *Lived Nation as the History of Experiences and Emotion in Finland, 1800–2000*, toim. Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki & Tanja Vahtikari (Cham: Palgrave Macmillan, 2021), 202.

64. Miina Silanpää, ”Voiko kotitaloudessa säästää,” *Pienviljelijä*, 1.10.1926, 394.

65. Ollila, *Suomen kotien*, 104–105.

Pienviljelijöitä Sammatissa vuonna 1925. Kuva: Työväen Arkisto, CC BY-NC-ND 4.0.

Yhdysvaltalainen insinööri Frederick Winslow Taylor (1856–1915) pohti 1800-luvun loppupuolella tehokkaampia työ- ja palkkausmenetelmiä. Hänen rationalisointihahmotelmansa eivät liittyneet ensisijaisesti koneistamiseen tai siirtymiseen käsityöstä tehdastyöhön. Sen sijaan Taylorin huomio oli sellaisissa teollisen tuotannon töissä, jotka olivat koneen kontrollin ulottumattomissa. Ydinongelma oli ihmisen tekemän työn sovittaminen kapitalistisesti organisoitavan palkkatyön logiikkaan. Jokaiselle työsuoritukselle oli olemassa yksi paras tapa (*one best way*), joka oli löydettävissä työtä yksityiskohtaisesti tutkimalla ja määritettävissä tarkasti ajan tilan koordinaatistossa. Taylorismi vastasi työn tehostamisen tarpeisiin. Tehokkuus vaati elämän suunnitelmallista järjestämistä. Päämäärän oli oltava selvä, ja

kaikki oli sovittettava palvelemaan sitä. Etenkin ajankäyttö oli suunniteltava hyvin.⁶⁷

Suomessa Taylorin ajatuksia levitti geologisen toimiston tirehtööri Jakob Johannes Sederholm (1863–1934), joka oli tavannut Taylorin Amerikan matkallaan syksyllä 1913. Sederholmin näkemykset taylorismin soveltamismahdollisuuksista ulottuivat teollista työtä ja yritysorganisaatiota laajemmalle aina kodinhoidosta kansanedustuslaitokseen. Hän oli työtehon kohottaja ja puhui länsimaisen rationalisoinnin puolesta. Taylorin järjestelmää kokeiltiin maataloudessakin, mistä Sederholm mainitsee artikkelissaan *Valtiotieteiden käsikirjassa*. Hän lienee tarkoittanut tällöin Harry Hallenbergia, Räisälän kartanon perillistä, joka oli kokeillut oppien soveltuvuutta kotitilallaan.⁶⁸

66. Hanna M. Salminen, ”Yhteinen on pelto ja maasta eläville miehille ja naisille: Naisen asema maatalousseuroissa ja niiden rinnalla 1920- ja 1930-luvuilla” (Pro-Gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto, 2010), 17.

67. Pauli Kettunen, *Työjärjestys: Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta* (Helsinki: Tutkijaliitto, 1997), 11–13, 17.

68. Kettunen, *Työjärjestys*, 11, 18, 31.

Erityisesti sivistynyt keskiluokka halusi kasvattaa ja sivistää alempia kansankerroksia keskiluokkaiseen maailmaan. Kotitalous haluttiin ammatillistaa tieteellistämisen avulla. Tieteellistämisen ja ammatillistamisen taustalla oli halu nostaa perheenemännän työn ja kotitalouden arvostusta. Tämä tapahtui määrittelemällä tieteellistetyt kotitalouden osa-alueet uudelleen. Uudessa ajatusmallissa kotitalous, ruokatalous, kodinhoito, terveydenhoito, puutarhanhoito ja käsityöt koettiin naisten tärkeimmiksi tehtäviksi.⁶⁹

Suomessa ratkaisua etsittiin koulutuksesta. Taloustieteilijät hakivat ja saivat vaikutteita Yhdysvalloista ja muista maista, mutta suomalaisessa agraarisessa yhteiskunnassa kotitaloustiedettä ja -neuvontaa luotiin eri ehdoilla kuin teollistuneimmissa maissa. Ensimmäiset kotitalouskoulut perustettiin Suomessa 1800-luvun lopussa, mutta kotitalouskysymykset nousivat enemmän esiin vasta 1920-luvulla, jolloin innostuttiin kotitaloustieteestä. Taustalla oli sodan jälkeinen pula, joten erityinen huomio kiinnittyi säästämiseen ja yksittäisten perheiden kulutustottumuksiin. Myöhemmin vahvisti 1930-luvun lama käsitystä yksittäisten kotitalouksien merkittävästä roolista kansantaloudessa.⁷⁰

Myös Marttaliitolle emännänrooli talon ylläpidossa oli keskeinen. Järjestö pyrki kohottamaan kotitaloustyön arvostuksen samalle tasolle karjanhoidon ja maanviljelyn kanssa. Tämä edellytti uusien teknologioiden käyttöä, työn rationalisoimista ja kotitaloustyön kansantaloudellisen merkityksen kasvatamista. Nuoret emännät innostuivat rationalisoinnin soveltamisesta työssä. Marttojen *Emäntälehdessä* oli pienviljelijäemännän kirjoitus aikataulutetusta työpäivästä.⁷¹ Minuu-

tilleen aikataulutettu työpäivä sisälsi karjanhoitoa, ruoanlaittoa, ja lapsenhoitoa. Emäntä aloitti työt neljän aikaan aamulla ja lopetti ne kymmeneltä illalla. Hänelle jäi puoli-toistatuntia päivässä vapaa-aikaa, jonka hän saattoi käyttää lukemiseen, kirjoittamiseen ja käsitöiden tekemiseen. Myöhemmin julkaisussa *Emäntälehdessä* vastakirjoituksessa vanha emäntä ihmetteli, miten nuori emäntä pystyi huolehtimaan taloon tulleista vieraista.⁷² Salliko tarkka aikataulu vieraiden kestitsemisen ja seurustelun heidän kanssaan? Vanhan emännän kirjoitus valotti, kuinka ajankäyttö ja sosiaaliset suhteet erosivat talonpoikaisyhteisössä ja modernisoituvassa teollisuusyhteiskunnassa. Maalaisyhteisössä oli aina aikaa naapurien tapaamiseen ja heidän kanssaan rupatteluun. Talonpoikaisen yhteisön työtavat ja sosiaalisen kanssakäymisen muodot alkoivat murtua uuden kelloon sidotun työkuultuurin saadessa sijaa.⁷³ Uudistukset kohtasivat myös vastustusta – vanha ei suostunut väistymään uuden tieltä.

Pienviljelijän julkaisema navetan työjärjestys oli uusi tapa helpottaa naisten työtä kotitaloudessa. Ilman sopivaa työjärjestystä navettatyöt häiritsivät talon muita töitä talvisin. Käydessään navetassa toimittamassa milloin mitään unohtunutta asiaa emäntä häiritsi lehmien hermostoa ja ruoansulatusta. Lehti esitteli ruokintajärjestelyn 4–5 lehmän navettaan. Työt alkoivat puoli kuudelta aamulla navetan tuulettamisella ja eläinten siivoamisella lypsyä varten. Kuudelta lypsettiin ja maito vietiin pois. Lypsyn jälkeen ruokittiin lehmät ja muut kotieläimet. Navetta siivottiin ja jätettiin hyvään järjestykseen. Kahdeksalta navetta suljettiin ja karja jätettiin rauhaan. Kahdentoisena aikaan oli päivälypsy, navetan puhdistus ja eläinten ruokinta. Yhdeltä iltapäivällä navetta

69. Pesola, ”Kotien ja kansakunnan,” 28–29.

70. Ollila, *Suomen kotien*, 106

71. Portaankorvan emäntä, ”Työtehokysymyksiä kotitaloudessa,” *Emäntälehti*, 1.3.1929, 74–79.

72. Vanha emäntä, ”Vanhan emännän mietteitä,” *Emäntälehti*, 1.5.1929, 168.

73. Ollila, *Suomen kotien*, 121–122.

suljettiin. Neljän aikaan lehmät ja navetta kunnostettiin iltalypsyä varten. Kuudelta oli iltalypsy, jonka jälkeen navetta laitettiin kuntoon ja puoli kahdeksaan mennessä se suljettiin. Illalla yhdeksän aikaan navetta tarkastettiin, puhdistettiin ja suljettiin yöä varten. Kirjoittajan mukaan jokainen saattoi luoda itselleen sopivan työjärjestyksen. Tärkeintä oli töiden sujuminen hyvässä järjestyksessä.⁷⁴ Aiemmin mainittu Liinakin totesi, että heillä oli ollut jo kaksi vuotta navetan seinällä työjärjestys, jota oli noudatettu ajan säästämiseksi.⁷⁵ Navettatyön rationalisointi säästi aikaa talon muille töille ja poisti lehmä häiritseviä tekijöitä.

Pienviljelys – myös emännän asia

Tutkin artikkelissani pienviljelijäemäntien asemaa ja tehtäviä pienviljelijätaloudessa. Pienviljelijäemäntä oli miehen ohella tilalla työtä tekevä henkilö. Hänen vastuullaan oli lasten kasvatus ja kotitalouden hoitaminen. Lähteenä olen käyttänyt Pienviljelijäin liiton julkaisemaa *Pienviljelijää* ja Pienviljelijäin Keskusliiton *Pienviljelijäin Keskusliiton Tiedonantoja* (vuodesta 1928 alkaen *Yhteistyö*). Ne antoivat julkaisuissaan neuvoja ja ohjeita pienviljelijäemännille maatalouden ja kotitalouden saralta. Lehtiin kirjoittivat asiantuntijat sekä pienviljelijät ja pienviljelijäemännät. Noin 14 000 sivun aineisto tarjoaa mahdollisuuden tutkia, millaisen kuvan lehdet loivat naisten toimijuudesta pienviljelijäperheissä, sekä siitä, millainen oli hyvä emäntä, äiti ja vaimo.

Vuokra-alueiden lunastamisesta vuonna 1918 säädetty laki mahdollisti itsenäisen pienviljelijäluokan synnyn, ja myöhemmät asutuslait lisäsivät sen määrää. Oman maatilkun omistaminen paransi pienviljelijän turvallisuuden tunnetta ja mahdollisti taloudellisen suunnittelun. Maatalous muuttui perhekeskeisemmäksi siten, että tilan töistä vastasivat

perheenjäsenet. Samalla perinteiset ruokakunnat kutistuivat perheviljelmiksi.

Maatalouden työt jakautuivat sukupuolen mukaan. Miehet hoitivat perinteisesti ulkotyöt ja naiset kotitalouden, lapset sekä karjan. Yhdessä hoidettiin heinänteko ja elonkorjuu. Koneellistumien ei muuttanut hierarkkista työnjakoa, vaan miehet käyttivät koneita ja naiset tekivät vähemmän arvostetut työt. Naisten oletettiin tekevän miesten töitä. Naisten osalta työt joustivat miesten töiden suuntaan, mutta naisen paikka kiinnittyi edelleen kotipiiriin ja sen töihin. Lehdissä kannustettiin poikia ja nuoria miehiä tekemään naisten töitä, jotta he osaisivat auttaa äitiään ja tulevaa vaimoaan kodin askareissa. Navettatyöt olivat pääasiallisesti naisten harteilla. Poikia kehoitettiin ottamaan vastuuta karjanhoidosta ja opettelemaan lypsämää, koska se ei ollut vain naisten yksinoikeus. Poikien ja nuorten miesten kannustamisen naisten töihin voi nähdä pyrkimyksenä purkaa perinteistä patriarkaattista työjärjestystä. Toisaalta tässä voi nähdä pyrkimyksen tasa-arvoisempaan työnjakoon. Karjanhoitokurssit, joihin osallistui myös miehiä ja poikia, opettivat tasa-arvosta. Pienviljelys ei ollut vain miesten asia, vaan naisilla oli siinä oma tärkeä paikkansa.

Pienviljelijäemännällä oli useita rooleja. Hän oli ensisijaisesti äiti, joka hoiti kotitalouden, kasvatti lapset ja osallistui vasta sen jälkeen miehensä ohella pienviljelijätalouden muihin töihin. Hän hoiti tehtävänsä valittamatta, vaikka ne olivat raskaita ja vapaa-aikaa oli vähän. Äitiys muuttui tieteellistymisen myötä ammatiksi ja uraksi. Naisen paikka oli kotona, poissa työelämästä. Toiseksi pienviljelijäemäntä oli vaimo, joka oli pienviljelijäkodin keskipiste. Häneltä edellytettiin sekä kyvykkyyttä että innostuneisuutta tehtävässään samoin kuin kiintymystä viljelijä-

74. M.C., ”Työ- ja ruokintajärjestys navetassa,” *Pv*, 1.10.1927, 441–442.

75. Liina, ”Tytär, mitä,” 76.

ammattiin. Kolmanneksi nainen oli emäntä, joka oli miehen työtoveri. Emäntä hoiti tilan taloutta, ja toimeentulo riippui hänestä. Hän oli osa rationaalista tilanhoitoa ja mahdollisti osaltaan paremman tuoton.

Pienviljelijäjärjestöjen toiminta laajensi emännän toimijuutta ja hänen tekemänsä työn arvostusta sekä perheen sisällä että koko yhteiskunnan tasolla. Aiemmin emäntä oli keskittynyt kotipiiriin töihin. Kotitalouden tieteellistyminen tuli avuksi emännän työhön. Aikatauluttamalla työ tuli tehokkaammaksi. Modernisaation myötä uuden tehokkaamman työkuluttuurin ja entisen agraarikulttuurin yhteentörmäys oli väistämätön. Emäntä pystyi osallistumaan paikallisjärjestöjen toimintaan. Retkillä hänellä oli mahdollisuus

tutustua muihin vastaavassa tilanteessa oleviin emäntiin. Keskusjärjestöt tarjosivat koulutusta sekä ammatillisissa asioissa että järjestötoimissa, joten emännät pääsivät osaksi koulutusta, joka oli ollut aiemmin vain miehille mahdollista.

Aleksis Kivi kiteytti osuvasti emännän merkityksen:

Talo ilman aitan polulla astelevaa emäntää on niin kuin pilvinen päivä,

ja sen perheen pöydän päässä asuu ikävyys kuin riutuva syksyilta.

Mutta hyvä emäntä on talon kirkas aurinko, joka valaisee ja lämmittää.⁷⁶

Lähteet

Lehdet

Emäntälehti

Kotiliesi

Pienviljelijäin Keskusliiton Tiedonantoja, myöh. *Yhteistyö*

Pienviljelijä (Pv)

Tutkimuskirjallisuus

Alapuro, Risto. *Suomen synty*. Porvoo: WSOY, 1995.
Gebhard, Hannes. *Pienviljelys Pohjoismaissa*. Helsinki: Otava, 1922.

Hietala, Elsa. ”Kartanot ja maatalouden muutos Wirzenius-Wegelius-suvun kirjeissä 1850–1910.” Väitöskirja, Turun yliopisto, 2024.

Hietala, Marjatta. ”Mitä tutkia ja miten.” Teoksessa *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*, toimitaneet Sari Autio, Sari Katajala-Peltomaa & Ville Vuolanto, 15–28. Tampere: Vastapaino, 2001.

Häggman, Kai. *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1994.

Kettunen, Pauli. *Työjärjestys: Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto, 1997.

Lackman, Matti. *Taistelu talonpojasta: Suomen kommunistisen puolueen suhde talonpoikaissuomen ja talonpoikaissiikkisiin 1918–1939*. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, 1985.

Laine Leena & Markkola Pirjo (toim.). *Tuntematon työläisnainen*. Tampere: Vastapaino, 1989.

Löfström Jan. *Sukupuoliero agraarikulttuurissa: 'Se nyt vaan on semmonen'*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999.

Markkola, Pirjo & Ann-Catrin Östman, ”Guardians of the Land?: Smallholders Living Their Nation in Interwar Finland.” Teoksessa *Lived Nation as the History of Experiences and Emotion in Finland, 1800–2000*, toimittaneet Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki & Tanja Vahtikari, 187–213. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.

Myrdal, Janken & Mats Morell (toim.). *The Agrarian History of Sweden: From 4000 BC to AD 2000*. Lund: Nordic Academic Press, 2011.

76. *Pv*, 1.10.1925, 383.

- Oittinen, Riitta. ”Ompelusta ennen tehdastyötä.” Teoksessa *Suomalaisen työn historia: Korvesta konttoriin*, toimittanut Raimo Parikka, 51–82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999.
- Ollila, Anne. *Suomen kotien päivä valkenee...: Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1993.
- Ollila, Anne. ”Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä.” Teoksessa *Kulttuurihistoria: Jobdatus tutkimukseen*, toimittaneet Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki, 75–90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001.
- Peltonen, Matti. *Talolliset ja torpparit: Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1992.
- Pesola, Kristiina. ”Kotien ja kansakunnan menestyksekseksi: Perhe- ja kotitalousaate Kotilieden kotitalouskoulutuskustelussa 1920-luvulla.” Pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto, 2019.
- Ruuskanen, Esa. *Viholliskuviin ja viranomaisiin vetoamalla vaiennetut työväentalot: Kuinka Pohjois-Savon Lapuan liike sai nimismiehet ja maaherran sulkemaan 59 kommunistista työväentaloa Pohjois-Savossa vuosina 1930–1932*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2006.
- Salminen Hanna M. ”Yhteinen on pelto ja maasta eläville miehille ja naisille: Naisen asema maatalousseuroissa ja niiden rinnalla 1920- ja 1930-luvuilla.” Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto, 2010.
- Santonen, Arvo. *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa: Tutkimus maatalouden pienviljelypoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1971.
- Saurio, Elli. *Maalaisemännän ajankäyttö suhteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen*. Helsinki: WSOY, 1947.
- Siiskonen, Pirjo. *Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenaikaistuksessa: Tutkimus maatilan emännän ja isännän muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna*. Mikkeli: Helsingin yliopisto, 1990.
- Silvasti, Tiina. *Maatilan varjossa: Rakennemuutoksen anatomiaa*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2010.
- Sireni, Maarit. *Tilansa tekijät: Tutkimus emännyydestä ja maatilasta naisen paikkana*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 2002.
- Sunila, J. E. *Suomen maatalous*. Vol. 1–2. Porvoo: WSOY, 1922.
- Vihola, Teppo. ”Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa.” Teoksessa *Suomen maatalouden historia*, Vol. 2, *Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*, toimittanut Matti Peltonen, 330–418. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.
- Virrankoski, Pentti. *Suomen historia*. Vol. 1–2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009.
- Warsell, Anna. ”Entisten torppareiden hyvinvoinninkokemus 1920-luvun Ruovedellä.” *Väki voimakas*, 36 (2023): 73–109.
- Östman, Ann-Catrin. ”Mekanisoinnin ensimmäinen aalto.” Teoksessa *Suomen maatalouden historia*, toimittanut Matti Peltonen, 19–76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.
- Östman, Ann-Catrin. *Mjölck och jord: Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbruks-samhälle ca 1870–1940*. Åbo: Åbo Akademi, 2000.